

วิถีสันติศึกษาในประเทศไทย

Buddhist possibility in thai society

พระปลัดเมธี เขมปญโญ¹ และนรณ กุลพาย²

Phra Palad Mathee Khemapanyo¹ and Narun Kulpa²

Received : April 1, 2019; Revised : July 15, 2020; Accepted : July 18, 2020

บทคัดย่อ (Abstract)

พุทธศาสนาในประเทศไทย มีความเป็นองค์กรมั่นคงถาวรและมีองค์ประกอบอย่างชัดเจน ทั้งศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนพิธี และศาสนสถาน แต่ถ้ามองให้ลึกลงไปองค์ประกอบเหล่านี้ กลับเป็นปัญหาหลัก หรือ จุดด้อยของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ด้วยสาเหตุหลายประการด้วยกัน ตั้งแต่ยุคอาณาจักรสุโขทัยเป็นต้นมา จนถึงยุครัตนโกสินทร์ กระบวนทางศาสนาพุทธในประเทศไทยได้พัฒนาตนเองตลอดมา ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสังคมที่แตกต่างจากแหล่งกำเนิดของศาสนา ดังนั้น กระบวนการทางศาสนาจึงเปลี่ยนแปลงบทบาทตนเอง เพื่อสนองตอบนโยบายสร้างชาติ โดยมีบุคลากรทางศาสนา คือ พระสงฆ์เป็นผู้สนองงาน

บทความนี้ จึงเป็นการนำเสนอให้เห็นวิถีสันติศึกษาในประเทศไทย ที่แม้พุทธศาสนาจะมีบทบาทสำคัญในประเทศไทย แต่ก็ยังอยู่ภายใต้การครอบงำของสังคมอยู่ดี ทั้งในด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรม เพราะศาสนาพุทธเป็นของคนไทย ฉะนั้น ทุกสถานการณ์ของศาสนาพุทธในประเทศไทยจึงเป็นไปภายใต้ความต้องการของคนไทย พุทธศาสนาไทยไม่ได้ขับเคลื่อนตนเองอย่างอิสระอย่างเสรีโดยยึดธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ ไม่ต้องไปดูอื่นไกล ดูสถานการณ์การแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชผู้เป็นประมุขสงฆ์เป็นตัวอย่างของสถานการณ์พุทธศาสนาในประเทศไทย

คำสำคัญ (Keywords) : วิถีสันติศึกษา, พุทธศาสนา, สังคมไทย

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์; Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phokhunphamueang Buddhist College, Thailand; e-mail : sara_sing10@hotmail.com

²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์; Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phokhunphamueang Buddhist College, Thailand.

Abstract

Buddhism in Thai society There is a firm, permanent, and clearly defined organization. Both religious people, religious ordinances, and religious places. But if looking deeper into these elements Instead, it is the main problem or weakness of Buddhism in Thai society. For many reasons Since the Sukhothai Kingdom era Until the Rattanakosin era The Buddhist process in Thailand has continuously developed itself. In the midst of cultural and social environments that are different from the origin of religion, religious processes change their roles. In response to the national building policy With religious personnel which are The monks are the responders. This article therefore presents the Buddhist phase in Thai society. Although Buddhism plays an important role in Thai society But still under the dominance of society anyway Both in politics, society and culture, because Buddhism belongs to Thai people, therefore, every situation of Buddhism in Thai society is under the needs of Thai people. Thai Buddhism does not drive itself freely and freely by adhering to discipline as the criterion. No need to go to see other places far. See the situation of the appointment of the monk, the monk, as an example of the situation of Buddhism in Thai society.

Keywords : Watta, Buddhism, Thai society

บทนำ (Introduction)

ด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน ทั้งกรณีธรรมกาย และการแต่งตั้งองค์ประมุขสงฆ์ครั้งล่าสุด ซึ่งล้วนแต่เป็นประเด็นให้เห็นการครอบงำองค์กรทางศาสนาจากคนภายนอกองค์กร พร้อมทั้งความขัดแย้งทางด้านศาสนาของพุทธศาสนิกเอง ในสถานการณ์เหล่านั้น เหตุการณ์ใหญ่มักจะถูกอำนาจรัฐเข้ามามีส่วนในการกระทำทั้งในด้านลบและด้านบวก โดยที่องค์กรทางศาสนาพุทธไม่สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีอิสระ มักจะถูกแทรกแซงจากบุคคลภายนอกเสมอ ในประเด็นนี้เราจึงทำความเข้าใจ โดยการย้อนมองความเป็นไป และเป็นมาของพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นคำเดียวกับ วัฏฏะ ในการตั้งชื่อเรื่อง เพื่อต้องการสื่อถึงประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนาและสิ่งที่ทำให้พุทธศาสนายังคงอยู่ในวังวนสังคมไทยสืบต่อไป

พุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย

จากแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติตนของเหล่านักบวชในศาสนาของสมณโคตม ที่เรียกว่า ธรรมวินัย หรือ ศาสนา ซึ่งแปลว่า คำสอนของพระพุทธเจ้า หลังพุทธปรินิพพานราวพุทธศตวรรษที่ 3 รัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ต้องการแผ่แสนยานุภาพครอบงำอาณาจักรต่าง ๆ ตั้งแต่เทือกเขาหิมาลัยจนถึงแหลมอินเดีย หลังจากพระองค์ใช้ยุทธวิธีในการครอบงำผู้คนได้กว้างขวางไพศาล พระองค์กลับมีความคิดใหม่ว่า ชัยชนะอันสูงสุดต้องเป็นชัยชนะที่ได้ด้วยธรรม เพราะธรรมจะให้ผลคือความสุขอย่างเดียว จากนั้นมา พระองค์ก็ทรงนำหลักธรรมพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการปกครอง พร้อมทั้งส่งคณะธรรมทูตออกไปประกาศเผยแผ่ หลักธรรมในต่างแดน แทนการยกกองทัพไปยึดครอง รวมทั้งดินแดนสุวรรณภูมิซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบัน

สุวรรณภูมิในยุคนั้น ผู้คนนับถือผี ไสยศาสตร์ คณะธรรมทูตที่นำโดยคณะพระโสณเถระ และพระอุตตระเถระ ต้องปราบภูตผีปิศาจ ยักษ์มารเสียก่อน จึงสามารถเผยแผ่ศาสนาได้ ในการเผยแผ่ศาสนาของคณะธรรมทูตต้องอาศัยคนอินเดียที่เข้ามาอยู่ก่อนเป็นผู้ช่วยในการเผยแผ่คำสอน ซึ่งคนอินเดียเหล่านี้ คือ พวกอินเดียที่นับถือศาสนาพราหมณ์ (Mahamakut Buddhist University, 2000 : 64-65)

จากประวัติการเข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนาทำให้ทราบถึงประเด็นศาสนาที่เป็นเครื่องมือขยายอำนาจปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช ถึงแม้พระองค์จะสนับสนุนพุทธศาสนาอย่างมาก แต่ก็เจตนาด้านการเมืองอยู่เช่นกัน และพระองค์ยังใช้กระบวนการทางการเมืองเข้ามาจัดการกับศาสนาอื่น ๆ ไม่น้อย นั่นคือต้นเหตุที่พุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยในสมัยนั้น กล่าวกันว่า คณะธรรมทูตต้องปรับตัวให้เข้ากับคนท้องถิ่น ท่านเหล่านั้นไม่ได้เข้ามาเทศนาสั่งสอนอย่างเดียว วิธีการปรับตัวให้เข้ากับคนท้องถิ่นมีการปราบผี ปิศาจ ตามความเชื่อของคนท้องถิ่นซึ่งเท่ากับว่าเหล่าพระคณะธรรมทูตก็ต้องยอมรับวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นเช่นกัน นอกจากนี้คนท้องถิ่นในสมัยนั้นได้ชื่อเป็นชนเผ่าที่ไร้วัฒนธรรม มีอุปนิสัยหยาบคาย ซึ่งไม่เหมาะที่จะเข้าถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาความเป็นพุทธของแบบไทยๆ ไม่ใช่พุทธแบบดั้งเดิม คำว่าคณะธรรมทูตต้องปราบพวกยักษ์พวกนาครที่เป็นอันตรายต่อการเผยแผ่ศาสนา นอกจากนี้ คณะธรรมทูตต้องอาศัยคนศาสนาฮินดูในการเผยแผ่ดังนั้นพุทธศาสนาในประเทศไทยจึงมีลักษณะพุทธปนพราหมณ์

พุทธศาสนากับสังคมไทย

สังคมไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของประเทศ และเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนสังคมไทยมาโดยตลอด ทั้งแก้ปัญหาสังคมและรักษาเสถียรภาพทางสังคม แต่พุทธศาสนาในสังคมไทยจึงดำเนินงานภายใต้การควบคุมของรัฐ และต้องอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่อ่อนไหวไปตามกระแสทางสังคม ถึงอย่างไร พุทธศาสนามีส่วนในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมให้กับสังคมไทย พุทธศาสนาสร้างอัตลักษณ์ให้คนไทยแตกต่างจากคนประเทศอื่นที่ไม่ได้นับถือศาสนาพุทธ ด้วยคุณลักษณะของคนไทยหรือสังคมไทยที่แตกต่างจากชนชาติอื่น และคุณลักษณะของคนไทยนี้คล้ายคลึงกับชนชาติประเทศเพื่อนบ้านที่นับถือพุทธศาสนาเหมือนกัน เช่น ลาว พม่า เขมร เป็นต้น ดังนั้น คำว่า ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ คงไม่เกินจริงมากนัก เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่ถูกล่อหลอมมาด้วยวัฒนธรรมประเพณีของชาวพุทธ (Prapot Asawawarurakarn, 2005 : 64-65)

ตั้งแต่อดีตมา สถาบันพุทธศาสนาต้องผูกติดกับสถาบันการปกครอง หรือชนชั้นปกครอง จากประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในประเทศไทย จะเกี่ยวพันอยู่และรุ่งเรืองอยู่กับกลุ่มชนชั้นผู้ปกครอง ศาสนาของคนทั่วไปเกือบจะไม่ได้กล่าวถึง เมื่อมีการกล่าวถึงพุทธศาสนาของชาวบ้านทั่วไป จะถูกหาว่าเป็นพวกคนป่านับถือหรือพวกแอบอ้างศาสนาของพวกนอกรีต เพราะเชื่อกันว่า ประชาชนระดับชาวบ้านไม่นับถือพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในสังคมไทยได้มาจากกลุ่มชนชั้นปกครอง (Seree pongpis., 2004 : 287)

พุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาของชนชั้นปกครอง และเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครองในการขยายอำนาจทางการเมืองออกสู่ประชาชนในอาณาเขตของตนเอง การเผยแพร่แนวคิดทางศาสนาจักรจึงเกิดขึ้นพร้อมกับการขยายอำนาจของราชอาณาจักร การนับถือพุทธศาสนาของประชาชนระดับชาวบ้านจึงเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองเท่านั้น การนับถือพุทธศาสนาของชาวบ้านจึงเป็นการรับเอาอณัติทางการเมืองการปกครองของรัฐบาลในยุครวบรวมอาณาจักร จนถึงยุคสร้างชาติ

ดังนั้น พุทธศาสนาในสังคมไทยจำปรับตนเองให้มีบทบาทสอดคล้องกับความต้องการทางสังคม เพื่อความอยู่รอดของพุทธศาสนาเองทั้งในฐานะของสถาบันของสังคม หรือ ในฐานะกระบวนการทางศาสนาที่มีแนวคิดอันแยกวิถีโลกออกเป็นโลกียะและโลกุตระ ถ้าองค์กรพุทธศาสนาต้องการเป็นเอกเทศจากอำนาจรัฐ องค์กรพุทธศาสนาจะต้องพยายามมีบทบาททางสังคมมากขึ้น เพื่อจะได้การยอมรับจากผู้คนในสังคม พุทธศาสนาจึงมอบภาระหน้าที่เกี่ยวกับสังคมให้กับบุคลากรของตนเอง ภาระหน้าที่นั้นเป็นไปเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนา แต่ต้องตอบสนองความต้องการของคนในสังคม

ทัศนคติของ เสฐียรพงศ์ วรรณปก ได้กล่าวว่า พุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้หรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับภาระหน้าที่ของพระสงฆ์ เพื่อจะดำรงไว้ซึ่งพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้า หน้าที่พระสงฆ์ในฐานะบุคลากรทางศาสนาจะได้ทำโดยหลักการใหญ่ๆ 3 ประการ คือ 1. การศึกษาเล่าเรียน 2. การปฏิบัติตามที่ได้อ่านศึกษาเล่าเรียนมา 3. การเทศนาสั่งสอนประชาชน (Sathianphong Wannaphok., 2012 : 148)

พุทธศาสนากับดำรงอยู่ด้วยคันถธุระ

การศึกษาเล่าเรียนในพุทธศาสนามีมาตั้งแต่พุทธกาล เรียกว่า คันถธุระ คือ การเล่าเรียนพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การศึกษาเล่าเรียนนี้ เป็นบาทแห่งการสืบทอดพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้ด้วยการศึกษาเล่าเรียนเป็นเหตุแห่งความตั้งมั่นแห่งพระพุทธศาสนา การศึกษาเล่าเรียนของพระพุทธศาสนาในประเทศในอดีต เรียกว่า การศึกษาปริยัติธรรมเป็นการศึกษาหลักสูตรพระไตรปิฎกด้วยภาษาขอม จนมาถึงรัชสมัยรัชกาลที่ 2 ทรงแก้ไขใช้หลักสูตรใหม่โดยแบ่งชั้นเป็นประโยค สูงสุด คือ ประโยค ป.ธ. 9 ในปัจจุบันนี้ ยังใช้หลักสูตรนี้อยู่

การศึกษาปริยัติธรรมในปัจจุบันนี้แบ่งเป็นสองแผนก คือ แผนกธรรม กับ แผนกบาลี การศึกษาแผนกธรรมมุ่งศึกษาเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับศาสนา วัฏนัยของพระภิกษุตลอดจนกฎหมายของคณะสงฆ์ ประวัติพระพุทธเจ้าและสาวก หลักธรรมในพุทธศาสนา ตลอดจนเขียนอธิบายธรรมได้ ส่วนแผนกบาลีศึกษาพระไตรปิฎก พระสูตรศึกษาในประโยค 1-5 พระวินัยศึกษาในระดับ ประโยค 6-8 และพระอภิธรรมศึกษาในระดับ ประโยค 8-9

นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังได้ดำเนินการจัดการศึกษาแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย และสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งสถาปนาขึ้นโดยพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2436 (Sathianphong Wannaphok., 2012 : 157) ระยะเวลาต่อมาในพ.ศ. 2514 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศระเบียบกระทรวงว่าด้วยโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น ตามความประสงค์ของคณะสงฆ์โดยพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลสังฆปริณายก (จวน อุฏฐายีมหาเถระ) วัตถุประสงค์ของการศึกษาโรงเรียนปริยัติธรรมเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายศาสนาจักร โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ดำเนินการจัดการเรียนการสอนในระบบเดียวกับรูปแบบโรงเรียนของรัฐและเอกชนทั่วไป โดยใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมีกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามที่กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดและมีวิชาเฉพาะที่กำหนดให้นักเรียนคือ พระภิกษุสามเณรต้องเรียนตามนโยบายของคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม คือ วิชาภาษาบาลี และวิชาพุทธศาสนา ซึ่งมีวิชาพุทธประวัติ ธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาหลักพระพุทธศาสนาใน

พระไตรปิฎก สามารถนำไปเป็นเครื่องมือเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันเป็นหน้าที่สำคัญของพระภิกษุสามเณรในฐานะเป็นศาสนทายาทสืบทอดศาสนา

การศึกษาเล่าเรียนเป็นภาระหน้าที่ของสงฆ์สาวกมาตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่ แต่เมื่อพระพุทธศาสนาอยู่ในประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศที่มีการปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระพุทธศาสนาได้รับอุปถัมภ์ค้ำชูจากสถาบันกษัตริย์ และต่อมาประเทศไทยเปลี่ยนระบอบการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยพุทธศาสนายังได้เป็นสถาบันหลักของสังคมไทยและมีสถานะทางสังคมเหนือกว่าหน่วยงานของรัฐเสียอีก ด้วยบทบาทและหน้าที่ด้านการศึกษาที่มีต่อสังคม

การศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสอนของคณะสงฆ์ได้รับการอุปถัมภ์จากสถาบันกษัตริย์มาตั้งแต่สุโขทัย การศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสอน หรือ การศึกษาพระไตรปิฎกของคณะสงฆ์จะริเริ่มมาจากสถาบันกษัตริย์ แม้แต่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาระดับสูงสุดของคณะสงฆ์ไทยยังได้ก่อกำเนิดขึ้นมาได้ด้วยพระดำริของรัชกาลที่ 6 รวมทั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากำเนิดก่อเกิดมาจากปรารภของสมเด็จพระสังฆราชสกลสังฆปริณายกลำดับที่ 16 (จวน อุฏฐายีมหาเถระ) สถาบันเหล่านี้ยังได้รับการสนับสนุนด้วยงบประมาณจากฝ่ายรัฐ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน โดยภาพรวมแล้ว การศึกษาคณะสงฆ์จำต้องอาศัยสถาบันการปกครองจึงจะสามารถดำรงอยู่ได้

การดำเนินงานด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ที่ได้รับแรงสนับสนุนจากฝ่ายอาณาจักรในทุกๆด้าน และยังมีเป้าหมายของการดำเนินงานที่เอื้อประโยชน์ต่อบ้านเมืองเป็นหลัก กิจกรรมการศึกษาของคณะสงฆ์จึงถูกมองว่าเป็นกิจการของรัฐมากกว่าจะเป็นกิจการทางศาสนา ด้วยเหตุนี้ ฝ่ายอำนาจรัฐจึงสามารถเข้ามาก้าวำยงานด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ได้อย่างเต็มที่ ในบางยุคบางสมัยที่คณะสงฆ์มีอำนาจต่อรองทางการเมืองมีน้อย พระสงฆ์ที่เป็นปัจเจกบุคคลไม่สามารถต่อรองกับอำนาจทางการเมือง พวกเขาก็พยายามจะอาศัยอำนาจทางด้านสังคมเข้ามาช่วยสนับสนุนกิจการการศึกษาของตนเอง โดยสร้างค่านิยมทางการศึกษาให้กับชาวบ้าน โดยเฉพาะค่านิยมการบวชเรียน หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-นักธรรม แต่ค่านิยมที่สร้างขึ้นมามีต้องอาศัยระบบอุปถัมภ์ของสถาบันกษัตริย์และอำนาจจากส่วนกลาง

ดังนั้น ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์จึงเป็นที่มาของระบบศักดินาของชนระดับชาวบ้าน พระภิกษุสามเณรที่เรียนผ่านหลักสูตรของคณะสงฆ์ย่อมได้รับการยอมรับจากสังคมและมักจะได้อีกโอกาสในแวดวงของคณะสงฆ์มากกว่าพระภิกษุรูปอื่นนั้น หมายถึง การเข้าถึงสวัสดิการและโอกาส

ทางสังคมของคณะสงฆ์เอง วาระที่ซ่อนเร้นในการศึกษาคณะสงฆ์คือความเลื่อมล้ำและความขัดแย้งในการเข้าถึงโอกาสทางสังคม

กลุ่มอำนาจรัฐยังได้สร้างค่านิยมให้กับวัฒนธรรมส่วนกลางของตนเอง ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจของคนท้องถิ่น ในการรับเอาวัฒนธรรมด้านศาสนาจากส่วนกลางมาเป็นวัฒนธรรมของตนเองอย่างรวดเร็ว และยอมรับว่าพวกตนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแบบชนชั้นนำ ตามค่านิยมประเพณี พิธีกรรม รวมทั้งการศึกษา ส่งผลให้ผู้คนในสังคมมีระบบความคิดเป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศ โดยอาศัยกระบวนการทางศาสนาเป็นสื่อในการเข้าถึงผู้คนในทุกพื้นที่ของประเทศ กลุ่มอำนาจรัฐยังได้สร้างค่านิยมทางศาสนาด้วยผลตอบแทนด้านการศึกษาของผู้คนที่เข้าร่วมกระบวนการศึกษาทางศาสนา ผลสำเร็จของการศึกษาด้านศาสนาเป็นรางวัลชีวิตสำหรับคนที่เข้าถึงเกณฑ์ทางการศึกษาที่ออกแบบโดยกลุ่มอำนาจรัฐ

กระบวนการศึกษาของศาสนาที่มาจากส่วนกลางก็ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นกระบวนการทางศาสนาหรือ กระบวนการทางสังคม ดังนั้น ผลที่เกิดจากกระบวนการศึกษาของศาสนาจึงไม่มีความชัดเจนด้านศาสนาเท่ากับผลที่มีต่อสังคม หรือการเมือง การศึกษาของศาสนาจึงเป็นโอกาสทางการศึกษาของผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ที่ไม่สามารถเข้าถึงระบบการศึกษาของภาครัฐได้ รัฐบาลต้องอาศัยกระบวนการศึกษาของคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาประชากรของประเทศให้ทันต่อเหตุการณ์ แม้เนื้อหาสาระในวิชาที่สอนส่วนใหญ่จะเป็นเนื้อหาด้านศาสนา แต่กระบวนการทางศาสนา ยังสามารถช่วยขัดเกลาสมาชิกทางสังคมให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมและสมาชิกเหล่านั้นยังมีความรู้ความสามารถที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตนเองในสภาพสังคมได้อย่างมีคุณค่า

ความจริง การศึกษาทางพุทธศาสนาที่แพร่ขยายออกไปด้วยอำนาจรัฐส่วนกลาง ต้องอาศัยการทำงานของคณะสงฆ์และบุคลากรขององค์กรทางศาสนา แม้แต่วัดที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นในสังคมไทยยังยอมรับเป็นภาระให้หน่วยงานรัฐส่วนกลาง การศึกษาของคณะสงฆ์จึงสามารถเข้าถึงประชากรส่วนใหญ่ของสังคมไทยได้ดีกว่าหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่ด้านการศึกษาโดยตรง ดังนั้น การศึกษาของคณะสงฆ์จึงถูกต้องอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานภาครัฐอีกที เพื่อลดความเลื่อมล้ำด้านการศึกษาของผู้คนในสังคม ซึ่งเป็นไปตามนโยบายหลักของการพัฒนาประเทศของรัฐบาลไทย (Amara Pongsapich, 2004 : 65)

การดำเนินงานด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ว่าตอบสนองความต้องการของศาสนาแน่หรือ หากการดำเนินงานด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยเพื่อตอบสนองสถาบันทางการเมือง หรือเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมย่อมขัดแย้งต่อหลักการทางศาสนา เพราะผลดำเนินการศึกษาที่ส่งเสริม

ค่านิยมทางสังคมเข้ามามีอิทธิพลต่อการศึกษาของคณะสงฆ์ ค่านิยมทางสังคมมีส่วนผลักดันให้ลูกหลานชาวบ้านเข้ามาบวชเรียนในศาสนาอยู่ตลอดมา ลูกหลานชาวบ้านบางส่วนเรียนวิชาทางศาสนาโดยตรง และบางส่วนเรียนวิชาทางโลก การเรียนการสอนวิชาทั้งสองฝ่ายนี้เป็นไปเพื่อการพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ แต่การเรียนวิชาทางศาสนาจะเน้นความรู้ของศาสนาเป็นหลัก ซึ่งอาจจะไม่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและค่านิยมของสังคม ที่คาดหวังกับความสำเร็จด้านการศึกษาตามแนววัตถุนิยม การเรียนการสอนวิชาทางศาสนาจึงเป็นการสืบทอดอายุพระศาสนาตามหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรเท่านั้น แต่บุคคลผู้เล่าเรียนวิชาทางศาสนาจนประสบความสำเร็จมักจะได้รับการยอมรับนับถือจากผู้คนในสังคมในฐานะผู้รู้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา นอกจากนี้ การเล่านเรียนวิชาทางศาสนายังได้รับการอุปถัมภ์จากสถาบันกษัตริย์มีส่วนทำให้การเรียนการสอนวิชาทางศาสนายังได้รับความนิยมตราប់เท่าทุกวันนี้

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยจึงไม่ได้โดดเดี่ยวจากภาครัฐแต่อย่างใด รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้การศึกษาคณะสงฆ์และมีระเบียบกฎหมายคุ้มครองสถาบันการศึกษาเหล่านี้ ดังนั้นการทำงานด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยจึงถูกควบคุมด้วยอำนาจทางการเมืองมาตลอด แม้แต่การเล่าเรียนคำสอนอันเป็นกระบวนอันสำคัญยิ่งต่อการคงอยู่ของศาสนายังต้องอยู่ภายใต้อุปถัมภ์ของรัฐ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า องค์การศาสนาถูกครอบงำไว้ด้วยผลประโยชน์และแนวคิดจากอำนาจรัฐตลอดมาซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของบุคลากรของศาสนาในที่สุด การบริหารงานการศึกษาของคณะสงฆ์อาศัยเงินสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นหลัก ด้วยวัตถุประสงค์ตามมาตรฐานของหน่วยรัฐมาประเมินการเรียนการสอน เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมในยุคระบบทุนนิยม (Sathianphong Wannaphok., 2012 : 235)

ภาครรัฐจัดสรรงบประมาณในการจัดการบริหารการศึกษาของพระสงฆ์โดยผ่านสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติและความเห็นชอบตามมติเถรสมาคมเป็นหลัก แต่การจัดสรรงบประมาณนั้นต้องเป็นไปตามระเบียบการเบิกจ่ายของหน่วยงานรัฐ ปัญหาของการนำงบประมาณแผ่นดินมาใช้จ่ายมักจะเกิดการทุจริต ทุกบาทของงบประมาณแผ่นดินจะต้องถูกทุจริตหักหัวคิว

เพียงแต่จะโดนหักน้อยหรือหักมาก แม้แต่งบประมาณการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์มักจะมีปัญหาทุจริตเกี่ยวกับการใช้เงินในการบริหารการศึกษาตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง โดยเฉพาะปลายทาง งบประมาณในการบริหารจัดการการเรียนการสอนจะมีการทุจริตเกิดขึ้นมากมาย การทุจริตงบประมาณในการบริหารจนเป็นสาเหตุหลักของการยกเลิกใบประกอบการของสถานศึกษา บางแห่ง

พุทธศาสนากับวิปัสสนาธุระ

จากประเด็นปัญหาด้านการศึกษานี้ ที่มีวัตถุประสงค์ตอบโจทย์ทางสังคมมากกว่าศาสนา และเป็นแหล่งแสวงหาประโยชน์ของบุคคลบางกลุ่มโดยอาศัยศาสนา เพื่อความคงอยู่ของพุทธศาสนาและหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงก่อให้เกิดสำนักปฏิบัติธรรม หรือวัดป่าของภิกษุประพฤติปฏิบัติธรรม กัมมัฏฐาน เรียกว่า วิปัสสนาธุระ เป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมที่ตนได้ศึกษาดีแล้ว การปฏิบัติธรรมจะทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจในหลักธรรมได้ลึกซึ้งมากขึ้น เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้ามีลักษณะเป็น สันติภูมิ และปัจจัยตั้งเวทิตัพโพ ดังนั้น พระสงฆ์สาวกต้องมีการปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐาน หรือ ฝ่ายวิปัสสนาธุระเพื่อการดำรงไว้ซึ่งกระบวนการขับเคลื่อนของศาสนา

วิปัสสนาธุระ คือ การปฏิบัติธรรมเพื่อบำเพ็ญจิต ด้วยภาวนากรรมฐาน ทั้งสมณะภาวนา และวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้เกิดสมาธิ หรือ/และ ให้เกิดปัญญา ท่านกล่าวอ้าง วิปัสสนาธุระ เพราะวิปัสสนาภาวนาท่านนั้นกำจัดกิเลสได้อย่างดี ลำพังสมาธิที่เกิดจากสมณะภาวนานั้นไม่สามารถละกิเลสได้ แต่ปัญญาต้องมีสมาธิเป็นเบื้องต้นให้ถึงความสำเร็จ สมาธิจึงเป็นเหตุให้เกิดปัญญา และเมื่อปัญญาเกิดจึงจะเห็นธรรม ปัญญาที่เห็นธรรมนี้เองเป็นตัวญาณ คือ ความหยั่งรู้ อันเกิดมาจากการปฏิบัติทางวิปัสสนา

ในประเทศไทยมีสำนักปฏิบัติธรรมด้านวิปัสสนามากมาย สำนักปฏิบัติธรรมสายวัดป่าของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เป็นที่รู้จักกันทั่วไปโดยเฉพาะในภาคอีสาน และเป็นพระสงฆ์สายธรรมยุติกนิกายท่านปฏิบัติตนตามแนวทางคำสอนพระศาสดาอย่างเคร่งครัด และยึดถืออุตุงควัตรด้วยจริยวัตรปฏิบัติทางดงาม จนได้รับการยกย่องจากผู้ศรัทธาทั้งหลายว่าเป็นพระผู้เลิศทางอุตุงควัตร ท่านวางแนวทางในการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาตามหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาพระพุทธเจ้าให้แก่ สมณะประชาชนอย่างกว้างขวาง จนมีพระสงฆ์และฆราวาสเป็นลูกศิษย์จำนวนมาก แนวคำสอนของท่านเป็นที่รู้จักกันดีว่า คำสอนพระป่า (สายพระอาจารย์มั่น) พระสงฆ์ที่เป็นลูกศิษย์ของท่านสืบทอดแนวปฏิบัติของท่านสืบมา โดยลูกศิษย์เรียกว่า พระกรรมฐานสายวัดป่า หรือ พระ

กรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ท่านได้รับยกย่องจากผู้ศรัทธาให้เป็นพระอาจารย์ใหญ่สายวัดป่า สืบมาจนปัจจุบัน

เหตุนี้ พระสงฆ์สายวัดป่าส่วนใหญ่จึงเป็นพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย แยกออกเป็นนิกายหนึ่งเพื่อให้เห็นความแตกต่างของความเป็นพระสงฆ์อย่างแท้จริงกับนิกายดั้งเดิม คือ มหานิกาย ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลอำนาจด้านการปกครองฝ่ายอาณาจักร รัฐและศาสนาต่างมีผลประโยชน์ที่เกื้อหนุนพึ่งพากันและกัน ศาสนาพุทธในประเทศไทยรัฐได้ดึงเอาศาสนาและองค์กรสงฆ์เข้ามาเป็นกลไกเพื่อหล่อหลอมความเป็นพลเมืองดีของรัฐ และความชอบธรรมทางการเมืองของผู้นำ การควบคุมดูแลพระสงฆ์จึงเป็นหน้าที่รัฐ ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระสงฆ์อยู่ในความดูแลของพระมหากษัตริย์ มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ธนบุรี จนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระสายวัดป่าจึงเป็นพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพราะยังยึดหลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพานตามปฏิปทาของพระอริยสงฆ์ทั้งหลาย และพระสงฆ์ที่ยึดแนวปฏิบัตินี้ส่วนมากจะเป็นพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย แต่ก็มีพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายที่ได้ประพฤติปฏิบัติตามพระอริยเจ้าอยู่หลายองค์ และพระสงฆ์เหล่านั้นไม่ใช่พระสายวัดป่าเสียทีเดียว อย่าง หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ ได้ชื่อว่าเป็นพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบองค์หนึ่ง ท่านเป็นพระวัดบ้านทั่วไปแต่เป็นพระภิกษุที่มาจากสายหลวงปู่มั่น ภูริจิตโต หลวงพ่อจรัญ ฐิตธัมโม เป็นพระภิกษุในสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย และเป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 3 ท่านมีชื่อเสียงระดับประเทศด้านการเทศนาธรรมและสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน ท่านมีแนวทางในการสืบทอดศาสนาที่เน้นหนักไปในการสั่งสอนเรื่องกฎแห่งกรรมและพัฒนาจิตใจผู้คนด้วยวิปัสสนากัมมัฏฐาน สติปัฏฐาน 4 พร้อมทั้งการสวดมนต์ภาวนาเป็นหลักพื้นฐาน และหลวงพ่อกุณ ปริสุทโธ แม้ท่านจะเป็นพระชาวบ้านที่ออกไปทางพระเกจิเวทย์มนต์ คาถา แต่คนส่วนใหญ่ยังนับถือท่านในฐานะพระสายปฏิบัติ หรือ วิปัสสนาธุระ เพราะเชื่อในภูมิธรรมของท่าน

นอกจากนี้ พระสายปฏิบัติในสังคมไทยยังมีอีกมากมายหลายสำนัก สำนักปฏิบัติธรรมเหล่านี้ต่างก็มีแนวทางปฏิบัติเป็นของตนเอง อาจจะแตกต่างกันบ้าง แต่ยังยึดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก สำนักปฏิบัติธรรมส่วนมากจะยึดหลักการปฏิบัติจากปฏิปทาของครูบาอาจารย์มาเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติกัน พวกเขาเชื่อกันว่าปฏิปทาของครูบาอาจารย์ของตนเป็นแนวทางที่ชอบธรรม ดังนั้น ศรัทธาของศิษยานุศิษย์จึงเป็นมีบทบาทสำคัญต่อสำนักปฏิบัติธรรมเหล่านั้น และศรัทธาของลูกศิษย์อาจจะสำคัญกว่าปฏิปทาของครูบาอาจารย์ด้วยซ้ำในภายหลังการละสังขารของบรรดาครูบาอาจารย์เหล่านั้น

สำนักปฏิบัติธรรม หรือ พระสายวัดป่าก็ยังคงเป็นคณะสงฆ์ที่ได้รับความนิยมแพร่หลายของคนในสังคมไทยอยู่มาก เพราะแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนของพระสงฆ์สายวัดป่า ซึ่งเป็น

แนวทางแห่งการบรรลุธรรม แต่สิ่งที่พระสงฆ์สายวัดป่ายังขาดหายไปบ้างนั้น คือ คัมภีร์ หรือ ปริยตินั่นเอง ความรู้หลักการแห่งคำสอนของศาสนาที่ขาดหายไปทำให้ทัศนคติของพระสงฆ์สายวัดป่าที่มีต่อศาสนามีน้ำหนักน้อยมาก ดังนั้น เมื่อมีการอ้างคำสอนทางศาสนาเพื่อวินิจฉัยข้อกังขา มักจะถูกกลบด้วยจริยวัตรของครูบาอาจารย์และวาทของอาจารย์ผู้นำพาปฏิบัติ ซึ่งมีทัศนะและแนวคิดที่ไม่ต่างจากลัทธิมหายานในยุคต้นๆ

ประเด็นการละเลยหลักการความรู้ทางศาสนาของเหล่าสำนักปฏิบัติธรรมนี้ อาจจะส่งผลต่อหลักคำสอนทางศาสนาโดยตรง สำหรับสาธุศิษย์ของสำนักปฏิบัติธรรมประเด็นหลักคำสอนทางศาสนาคงไม่สำคัญอะไรนักสำหรับพวกเขา บรรดาศิษยานุศิษย์ของแต่ละสำนัก พวกเขาศรัทธาต่อจริยวัตรของครูบาอาจารย์เจ้าสำนักนั้น และพวกเขาพร้อมที่จะประพฤติปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดเพื่อจะได้เป็นสาธุศิษย์ที่ดีตามคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ ซึ่งแตกต่างจากผู้เป็นอาจารย์ผู้ก่อสร้างแนวทางที่มีปฏิปทาเพื่อการหลุดพ้นจริงทั้งด้านส่วนตัวและศาสนา พระภิกษุผู้นำพาปฏิบัติต้องการให้หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ และจะช่วยยกระดับศาสนาให้เป็นดังหนทางพ้นทุกข์วิญญูของสัตว์โลกผู้ต้องการแสงสว่าง

พระสงฆ์สายวัดป่าซึ่งเป็นสายธรรมยุติกนิกายก็ยังได้ชื่อว่าเป็นนิกายที่ก่อกำเนิดมาจากสถาบันกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นผู้ริเริ่มเพื่อสร้างความแตกต่างที่ดั่งามแห่งศาสนาในสยามประเทศ ดังนั้น ในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2560 ที่ผ่านมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 ได้โปรดเกล้าสถาปนาสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ เป็นสมเด็จพระสังฆราชสังฆสกลมหาปริณายก องค์ที่ 20 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมาจากสายวัดป่าโดยตรง เพื่อเป็นศรีศุภะมงคลแห่งพระบวรพุทธศาสนาสืบไป

แม้พุทธศาสนาจะมีวิธีการดำรงอยู่ในสังคมไทยด้วยวิปัสสนาธุระเพื่อการตัดขาดจากทางโลก เรียกว่า โลกุตระ เพื่อแสวงหาโมกขธรรมเป็นหลัก แต่คณะสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระก็มีกำเนิดมาจากสถาบันกษัตริย์โดยตรงย่อมเป็นข้อผูกพันระหว่างอาณาจักรกับศาสนาจักรตลอดมา และต่อมาสำนักวิปัสสนาธุระก็ต้องเผชิญกับกระแสนิยมของผู้คนในสังคมที่เข้ามาครอบงำกายถวายตัวเป็นศิษย์ด้วยความเลื่อมใสแบบวิถีชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ จึงก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อคิดทางโลกและทางธรรมเพื่อการรักษาไว้ซึ่งเสถียรภาพของสำนักปฏิบัติธรรมแต่ละแห่ง

บทสรุป (Conclusion)

พุทธศาสนาในสังคมไทย มีความเป็นองค์กรมั่นคงถาวรและมีองค์ประกอบอย่างชัดเจน ทั้งศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนพิธี และศาสนสถาน องค์ประกอบเหล่านี้ เมื่อมองโดยภาพรวมจะ

มีเอกภาพเป็นอย่างมาก แต่ถ้ามองให้ลึกลงไปองค์ประกอบเหล่านี้ กลับเป็นปัญหาหลัก หรือ จุดด้อยของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ด้วยสาเหตุหลายประการด้วยกัน พุทธศาสนาในประเทศไทยได้ผูกติดอยู่กับกลุ่มชนชั้นปกครองของประเทศมาตลอดตั้งแต่ยุคอาณาจักรสุโขทัยเป็นต้นมา จนถึงยุครัตนโกสินทร์ กระบวนทางศาสนาพุทธในประเทศไทยได้พัฒนาตนเองตลอดมา เพื่อให้สอดคล้องและเข้าถึงกลุ่มคนในสังคมให้มากที่สุด ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสังคมที่แตกต่างจากแหล่งกำเนิดของศาสนา และมาถึงยุคหนึ่งที่พุทธศาสนาถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างชาติของชนชาติไทย ดังนั้น กระบวนการทางศาสนาจึงเปลี่ยนแปลงบทบาทตนเอง เพื่อสนองตอบนโยบายสร้างชาติ โดยมีบุคลากรทางศาสนา คือ พระสงฆ์เป็นผู้สนองงาน

แม้พุทธศาสนาจะมีบทบาทสำคัญในสังคมไทย แต่ก็ยังอยู่ภายใต้การครอบงำของสังคมอยู่ดี ทั้งในด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรม เพราะศาสนาพุทธเป็นของคนไทย ฉะนั้น ทุกสถานการณ์ของศาสนาพุทธในสังคมไทยจึงเป็นไปภายใต้ความต้องการของคนไทย พุทธศาสนาไทยไม่ได้ขับเคลื่อนตนเองอย่างอิสระอย่างเสรีโดยยึดธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ ไม่ต้องไปดูอื่นไกล ดูสถานการณ์การแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชผู้เป็นประมุขสงฆ์เป็นตัวอย่างของสถานการณ์พุทธศาสนาในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง (References)

Amara Pongsapich. Beliefs and religions in Thai society. Nonthaburi:

SukhothaiThammathirat Open University, 2004.

Chamnong Atiwattanasit Sociology according to Buddhist principles.

Bangkok: Kasetsart University Press, 2005.

Prapasai Asawawarurakarn Thai Studies. Nonthaburi: Sukhothai

Thammathirat Open University, 2005.

Mahamakut Buddhist University. History of Buddhism. Mahamakut

Buddhist University Lan Chang Campus, Loei: 2000

Satthianphong wannaphok. Buddhism: Views and criticism. Bangkok:

Matichon Publishing House, 2012.

Seree pongpis. Beliefs and religions in Thai society. Nonthaburi:

Sukhothai Thammathirat Open University, 2004.